

Alternatieve vormen van economie. Idealisme of bittere noodzaak?

Autodelen, ethisch beleggen, maatschappelijk verantwoord ondernemen. Als een economische crisis al voordelen heeft, dan is het dat alternatieve vormen van economie vanzelf meer aan de oppervlakte komen. Utopisch of werkbaar? Vier praktijkvoorbeelden van deeleconomie, circulaire economie, sociale economie en gemeenschapseconomie bewijzen dat het kan.

Jan COLLA & Jozefien VAN HUFFEL

‘FEITEN DWINGEN TOT ALTERNATIEVEN’

Hoe komt het dat alternatieve vormen van economie hier en in de rest van de wereld vandaag zo zichtbaar zijn? „Als er een crisis is, wordt er intensiever gezocht naar alternatieven”, zegt filosoof en econoom Hendrik Opdebeek van de Universiteit Antwerpen, voorzitter van SPES Forum voor Spiritualiteit in de Economie en de Samenleving. Van zijn hand verschijnt later dit jaar het boek *Zin in economie. Een utopie?*. „Het klassieke kader van de economie, het nuttigheidsdenken dat bijna exclusief gericht is op winst maken, wordt in vraag gesteld als zingeving. In dat denken stond bovendien het individu voorop, maar vandaag botst onze samenleving op de grenzen van een losgeslagen individualisme. In de bredere ethische context van vandaag komt zo ook het personalisme weer naar boven. Een persoon vindt zijn geluk maar in verbondenheid met de andere.”

Hendrik Opdebeek relateert het ‘nieuwe’ van die alternatieve vormen. „Ik ben nu zestig, maar toen ik op mijn 25ste aan de universiteit begon, was het ook crisis en zochten we ook alternatieven. Veel economische alternatieven van vandaag zijn hertalingen van mei 1968. Het grote verschil is dat het toen ging om idealisme, terwijl vandaag de materiële context dat zoeken bepaalt. De klimaatverandering, groeiende ongelijkheid, werknemers met een burn-out – dat zijn allemaal meetbare factoren. De feiten dwingen ons tot verandering, we kunnen niet anders. Zo komt het dat je vandaag niet enkel ethisch kunt beleggen bij een alternatieve bank als Triodos, maar ook bij BNP Paribas Fortis.”

De vraag is of die aandacht voor bijvoorbeeld maatschappelijk verantwoord ondernemen in de reguliere economie toch niet vooral een verkoopargument is, omdat het nu toevallig goed in de markt ligt. „Ik zou die initiatieven niet in een verkeerd daglicht stellen”, zegt Hendrik Opdebeek. „De klassieke economie ziet ook die feiten en dus de noodzaak om te veranderen. En alles wat verandert, is positief of kan bijdragen tot een andere economie. Zal die stroming ook na de crisis doorwerken? Daar zijn ondernemingen met een andere cultuur voor nodig en bedrijfsleiders met een spirituele visie. Het begrip ‘maatschappelijk verantwoord ondernemen’ bestond trouwens al in de jaren 1970. Als dat alleen dient voor het uitstalarium, wordt dat op den duur toch doorprikt. Het schandaal bij Volkswagen is een duidelijk voorbeeld.”

Volgens Hendrik Opdebeek hebben alternatieve vormen van economie niet gedoemd te zijn tot de marginaliteit. „Veel mensen worden zelf geconfronteerd met burn-out en de vervuilde lucht komt tot in onze huiskamers. We kunnen er niet meer onderuit. Het zou me verwonderen dat dit een grill is. Tenzij binnen een paar jaar blijkt dat de klimaatopwarming totaal verkeerd is ingeschat, maar dat lijkt me niet zo te zijn.”

Economie is overigens niet iets wat ons zomaar overkomt. Als consument sturen we zelf mee. „Ook op dat vlak is de tijd rijp voor een alternatieve economie”, meent Hendrik Opdebeek. „Vooral bij jongeren zie ik dat. Ze aanvaarden niet meer zomaar elke baan, ze stellen onze manier van consumeren in vraag. Als een deeleconomie vandaag succes heeft, dan is het ook omdat vooral jonge mensen intuïtief aanvoelen dat ze daar meer geluk uit halen dan uit een opgedrongen consumptisme. De alternatieve economie wordt zo niet enkel realistischer, maar ook aantrekkelijker als uitdaging dan de huidige uitgebluste economie.” (JC)

In de Instrumenttheek in Kortrijk kunnen leden machines en materiaal uitleenen. © Jozefien Van Huffel

BOREN EN VERTICUTEREN ZONDER TE INVESTEREN

Maandagavond, het vriest. Hun jassen aan, zitten Jelle Saint Germain (25) en Wim Comeyne (22) achter de computer in de gewezen politiekazerne aan de Leie in Kortrijk. Achter hen staan een betonmolen en een hakselaar, een hogedrukreiniger en tientallen koffers met materieel. Met drie vrienden openden Saint Germain en Comeyne twee jaar geleden deze Instrumenttheek, de eerste gratis uitleendienst voor werktuigen in West-Europa.

„Genoeg gefilosofeerd op café. We moesten ook maar eens iets doen”

De vzw telt nu honderd leden, die in ruil voor zo euro lidgeld of de schenking van een werktuig

toegang hebben tot een brede waaier aan materieel. Mensen in armoede betalen 4 euro. Elke maandag en zaterdag bemannen vrijwilligers de Instrumenttheek. „We bespraken op café vaak wat scheef zit in de wereld, tot we beseften dat we nog lang konden filosoferen, maar beter iets konden doen”, zegt Jelle Saint Germain. „Wij geloven dat we minder grondstoffen kunnen verspillen, zonder in te boeten aan levenscomfort. Dat kan als bezit toegang wordt, als we op diverse domeinen zaken kunnen ‘hebben’ zonder ze te moeten kopen.”

De Instrumenttheek hoort thuis in de deeleconomie. De auto was het eerste product waarbij delen breed ingang vond, onder meer met de oprichting van Cambio in 2002. Vandaag kun je via tal van websites allerlei zaken delen met je burens, verhuuren of ruilen. Op Wielekkes geeft gezinnen in meerdere steden toegang tot kinderfietsen in diverse maten en in Antwerpen kun je lid worden van de eerste kledingbibliotheek.

„Een werktuigenbibliotheek lag voor de hand, maar bestond nog niet”, zegt Saint Germain. „Critici zeiden dat ons materieel om de haverklap stuk zou zijn of dat mensen het niet zouden terugbrengen. Dat getuigt van weinig vertrouwen in de medemens, maar eerlijk gezegd hadden we zelf ook twijfels. De initiatiefnemer van een gelijkaardige dienst in Canada verzekerde ons echter dat hij geen dergelijke problemen ervoer. En inderdaad, we moesten tot nu toe geen enkel lid uitsluiten.”

Vandaag zit Wim Comeyne een applicatie te ontwerpen voor de Instrumenttheek. Jelle Saint Germain heeft net de technische fiche voor een lasapparaat af. „Dat leende ik vorig weekend zelf uit, zodat mijn vader me ermee kon leren werken”, lacht hij. „Op die manier is de Instrumenttheek ook voor ons verrijkend.” Met Tournevic heeft ook Brussel sinds kort een werktuigenuitleendienst. Saint Germain: „Mensen volgt en ook andere stadsbesturen en projecten hebben belangstelling. Dat is goed. In een ideale wereld heeft elke regio zijn uitleendienst.” (JVH)

Info op www.instrumenttheek.be of via 0497 64 09 73.

M Hotel van Different Hotels, dat een concept van duurzame hotelkamers ontwerpt. © Different Hotels

HOTELKAMERS DIE NOOIT OP HET STORT BELANDEN

Hotels stralen vaak iets tijdloos uit, maar schijn bedriegt. Om gasten op hun gemak te stellen zonder dat de omgeving te veel aandacht trekt, investeren uitbaters geregeld in een nieuw interieur. Het oude wordt dan haast volledig weggegooid. De Limburgse keten Different Hotels vroeg zich af of dat niet anders kan en stapte vorig jaar met drie meubelproducenten naar Plan C. Die vzw zoekt met ondernemers en organisaties de weg naar een zogenoemde circulaire economie.

„Zo’n economie gebruikt alle grondstoffen die erin omgaan opnieuw als een product stuk is of om een andere reden afgeschreven”, legt Jan Leysens van Plan C uit. „De ruggengraat van elke economie zijn materialen. Na een tijd worden die afval en moeten ze weg. Maar ‘weg’ bestaat niet. Vlaanderen is koploper in recycling, maar verbrandt nog veel afval. Op zich is dat niet zo erg, maar veel grondstoffen zijn wel eindig en de voorraden bevinden zich niet in Europa. Ik ben zelf ontwerper en zie afval als een ontwerpfout. Je kunt het voorkomen.”

Onder de noemer *HerezStay* onderzoeken Plan C, Different Hotels en de meubelproducenten Indera, Velda en Boone International hoe die filosofie vorm kan krijgen in de hotelsector. Ze denken dus na over een hotelkamer waaruit alle grondstoffen hergebruikt kunnen worden. „En over een businessplan. Het mag geen kwestie van liefdadigheid zijn, er moet voor het hotel ook een meerwaarde zijn.” Misschien maakt het systeem het bijvoorbeeld mogelijk om kamers te herschikken op maat van

„Afval? In mijn ogen is het een ontwerpfout. Je kunt het voorkomen”

de volgende gast of kan de schoonmaakploeg met een enkele klik een reparatie voor een meubel bestellen. *HerezStay* ziet hotelmeubels veeleer als dienst dan als product. Een hotel betaalt als het ware voor een abonnement op meubels. „In het klassieke businessmodel wil de producent zo veel mogelijk verkopen en wil de afnemer zo veel mogelijk krijgen voor zo weinig mogelijk geld. Dat leidt automatisch tot verspilling”, zegt Leysens. „Het kan anders. Philips ontwikkelde al een project om licht te verkopen in plaats van lampen, waarbij het ook het verbruik voor zijn rekening neemt. Het gevolg: zuinige lampen die lang meegaan en die herstelbaar zijn. Vroeger was zo’n project overigens niet mogelijk, want een technicus had dag in dag uit van kantoor naar kantoor moeten rijden om lampen te controleren. Nu meldt een lamp zelf via internet dat er iets scheelt.”

In de circulaire hotelkamer gaat het voorlopig enkel om meubels. „Je begint beter met een afgebakend experiment. Als je wacht tot je alles weet over elk aspect, krijg je nooit iets gerealiseerd”, meent Jan Leysens. „Na een jaar hopen we een modelkamer te presenteren. Van daaruit kan het alleen maar groeien. Als dat in een hotel werkt, is er geen reden waarom het niet zo kunnen in een school of bejaardentehuis.” (JVH)

Het terras van de Bottelarij, een hartelijk huis in de oude brouwerij van Ulbeek. © AKSI

DUURZAME TEWERKSTELLING VOOR WIE UIT DE BOOT VALT

Of ik alvast iets wil drinken, vraagt de jongeman achter de toog van *de Bottelarij*. De prachtige oude brouwerij van Ulbeek, een kerkdorp van het Limburgse Wellen, huisvest vandaag AKSI, wat staat voor arbeidskansen voor sociale integratie. De knusse brasserie langs het fietsroutenetwerk in Haspengouw is een van de concrete projecten van sociale economie.

„Wij creëren duurzame tewerkstelling voor mensen die in het reguliere circuit geen kansen krijgen”, zegt Ann Debock, oprichtster en gedelegeerd bestuurder. „Langdurig werklozen, mensen met een vertraagde motoriek, mensen met autisme, alleenstaande moeders – iedereen die uit de boot valt. Het voornaamste criterium is dat ze zelf gemotiveerd zijn, dat ze willen werken.”

AKSI overkoepelt drie bedrijven. „AKSI Thuis staat in voor huishoudhulp met dienstencheques. Wij kiezen voor een andere aanpak dan de interimsector. We vragen eerst wat klanten verwachten en gaan samen op zoek, zodat het ook klikt met de huishoudster. Sociale economie is ook een manier van omgaan met mensen”, stelt Ann Debock. AKSI heeft voorts ook een bouwbedrijf, gespecialiseerd in isolatie- en schilderwerk. „We werken voor sociale huisvestingsmaatschappijen, voor kansarme gezinnen, maar ook voor andere particulieren.”

De derde poot is de vzw AKSI. Die baat *de Bottelarij* uit. „Dat is in allereerst een hartelijk huis waar iedereen welkom is”, legt Ann Debock uit. „Een ontmoetingshuis voor wandelaars en fietsers, inspirerende vergaderlokalen, een tentoonstellingsruimte, en een unieke keuken. Onze chef-kok is een Iraakse vluchteling met een universitaire diploma die hier zes jaar geleden aankwam. Ze startte als schoonmaakster, leerde Nederlands en volgde een opleiding als kok. Zij is een van onze meer dan honderd mooie mensenverhalen. Soms loopt het ook mis, maar het uitgangspunt is altijd dat we mensen kansen geven om te groeien.”

De overheid wil vandaag dat sociale economie dient als een opstapje naar reguliere jobs, maar Ann Debock ziet dat anders. „Er zullen altijd mensen zijn die dit nodig hebben. Ze halen een lager rendement en hebben ondersteuning nodig, maar voor ons telt de kwaliteit. Vertrek vanuit de kracht van mensen, waardeer hen en geloof in hen. Dan zie je kwetsbare grijze muizen helemaal openbloeien. Daarvoor doen we het.” (JC)

www.aksi.be, www.debottelarij.be, 012 21 42 84.

BAST architects & engineers in Gent kiest bewust voor projecten met een sociale meerwaarde. © BAST

ARCHITECTUUR MET SOCIALE EN ECOLOGISCHE DIMENSIE

Alexis Versele, een van de vennoten van BAST architects & engineers in Gent, betreft medewerkers van zijn kantoor bij sollicitatiegesprekken. „Een medewerker vond dat delicaat. Degene die je aanwerft, is volgens hem een potentiële concurrent voor wie er al werkt. Toen besefte ik ten volle dat wij een andere bedrijfscultuur hebben dan veel ondernemingen en organisaties”, zegt Alexis Versele. BAST koppelt economie dan ook aan ecologische, sociale en zingevende uitdagingen.

„Wij onderschrijven de doelstellingen van de wereldwijde gemeenschapseconomie”, stelt Versele. „Die ontstond in Brazilië. Chiara Lubich, stichteres van de oecumenische beweging Focolare, zag de enorme kloof tussen rijk en arm. Zij ontwikkelde een systeem waarbij bedrijven een deel van hun winst via nieuwe bedrijven ten goede laten komen aan kwetsbare groepen. Zo maak je niet alleen financieel, maar ook inhoudelijk en intellectueel winst.”

Voor Versele is die keuze een kwestie van christelijke overtuiging, „maar dat hoeft niet noodzakelijk zo te zijn. Mijn vennoten zijn niet gelovig, maar delen en beleven die cultuur van dienstbaarheid wel”. Die filosofie speelt bij BAST op diverse niveaus. „Wij zijn een coöperatieve, het collectieve is binnen ons kantoor erg belangrijk. We gaan ook op een andere manier om met leveranciers en klanten, zelfs met concurrenten. Bij

„Wij moeten ook winst maken, maar dat mag niet het enige doel zijn”

ondernemers neemt bescherming van intellectuele eigendom soms absurde vormen aan. We proberen dat te doorbreken door met zogenaamde concurrenten samen projectaanvragen in te dienen, om elkaar te versterken.”

„BAST moet uiteraard winst maken, maar het mag niet alleen daar om draaien”, zegt Versele. „Wij kiezen onder meer voor projecten met een sociale meerwaarde voor kwetsbare groepen, zoals stadsvernieuwing in wijken met veel kansarmoede. We zoeken met bewoners alternatieve financiële oplossingen zodat ze hun huis toch kunnen renoveren. Een van de manieren is bewoners zelf te laten bouwen of renoveren. We financieren daarom naast projecten van gemeenschapseconomie in het Zuiden ook trajecten die mensen vaardigheden geven in noodzakelijke disciplines zoals opstijgend vocht bestrijden of daken isoleren. Via het project *RenoseeC* in de Dampoortwijk en Sint-Amansberg krijgen eigenaars en huurders in samenwerking met hun verhuurder zo de kans hun eigen woning of huurwoning op een betaalbare manier te renoveren tot een gezonde, energiezuinige en ecologische woning. Door fabrikanten en aannemers te betrekken, sijn onze ideeën ook een beetje door in de reguliere economie.” (JC)

Info: www.bast.coop